

DEMOGRAFIE

Efectele și învățămintele unei măsuri de stimulare a natalității – concediul și indemnizația de creștere a copilului*

Vasile Ghețau
Universitatea din București

Romanian fertility was over the average European level before 1990 as consequence of the forced and brutal pronatalist policy of the former regime and the abolition of very restrictive regulations on contraception and abortion, at the end of December 1989, lead to a rapid and abrupt fall during the first half of 1990s. During the last 12 years the TFR keeps a stable value – 1.3, but important structural changes are taking place, the traditional early pattern being in strong erosion by late marriage and postponement of birth.

The government is aware of the fact that the population decline and the deterioration of the age structure, coming essentially from the low level of fertility, will deeply shape the future population developments with strong impact on economic and social life and a number of economic incentives addressed to increase the fertility have been taken during the last years. The most important decision was adopted at the beginning of 2003 and it concerns the employed women. The mother can take 24 months of maternity leave to nurse the child, receiving a monthly indemnity of 85% of the average gross monthly salary (national economy level). The amount is consistent in the context of the Romanian standard of living and it is over the average salary of employed women. The paper presents the very interesting effects of this incentive in 2003-2007 according to urban/rural area, mother's age, education level and rank of child. The final discussion concerns the findings and the lessons.

Keywords : leave and indemnity for child rearing, employed women, natality, fertility by age of mother and rank of the newborn, education level of mothers, social backgrounds

Cuvinte-cheie : concediul și indemnizația de creștere a copilului, femei salariate natalitate, fertilitate feminină pe vârste și după rangul născutului, nivelul de instruire a mamei, medii sociale

* Sursa pentru toate datele folosite în articol (în tabele, grafice și text) sunt calcule ale autorului pe baza datelor publicate de Institutul Național de Statistică (Recensământul din martie 2002, vol. I și II; Anuarul demografic 2006; Anuarul statistic-diverse ediții; lucrările anuale asupra natalității; Ancheta asupra forței de muncă).

Introducere

În primăvara anului 2003 guvernul a adoptat o măsură economică menită să stimuleze natalitatea femeilor salariate: concediul și indemnizația de creștere a copilului. Această măsură este, practic, singura măsură economică importantă luată de guvernanți în contextul scăderii rapide și considerabile a natalității după 1989 și instalării declinului demografic. Era de așteptat ca persoanele responsabile de conceperea și aplicarea respectivei măsuri să urmărească efectele pe care urma să le producă, pentru a-i aprecia eficiența și a obține informații valoroase asupra felului în care trebuie gândite și aplicate alte măsuri menite a redresa natalitatea. Cu atât mai mult cu cât această măsură stimulatивă s-a aplicat într-un context de acces neîngrădit la contracepție și întreruperea sarcinii, iar cunoașterea reacției populației prezenta un interes particular și din această perspectivă. Un astfel de studiu nu s-a elaborat. Dispunem însă de unele informații statistice anuale asupra natalității după câteva caracteristici și aceste informații ne permit conturarea unei imagini de interes incontestabil asupra efectelor măsurii de care ne ocupăm.

Concediul și indemnizația de creștere a copilului au fost introduse în primul trimestru al anului 2003. Se prevedea dreptul femeii salariate (asigurată în sistemul public) la un concediu de 24 de luni pentru creșterea copilului, cu o indemnizație lunară reprezentând 85% din media veniturilor sale din cele zece luni anterioare datei nașterii copilului. Cu alte cuvinte, valoarea indemnizației era diferențiată, în funcție de venitul femeii. Doar după două luni, guvernul stabilește un alt cuantum al indemnizației, începând cu 1 ianuarie 2004 – 85% din salariul mediu brut pe economie. Nivelul alocației urma deci nivelul salariului mediu brut anual, o creștere a acestuia (ceea ce era de așteptat și a și avut loc) însemnând și o creștere automată a valorii indemnizației. Instabilitatea legislativă a continuat însă, iar nivelul indemnizației a fost ulterior stabilit la un cuantum fix – 800 de lei lunar, începând cu 1 ianuarie 2006.

Odată cu stabilirea alocației generale de stat pentru copii la 200 de lei pe lună, începând cu 1 ianuarie 2007, nivelul indemnizației de creștere a copilului a fost redus la 600 de lei, mama salariată primind însă aceeași sumă de 800 de lei, dar având două componente diferite – alocația și indemnizația. Toate aceste modificări ridică unele semne de întrebare și vom încerca în partea finală să vedem dacă schimbările ar fi putut influența potențialul stimulatив al indemnizației.

Populația vizată

Înainte de a vedea ce efecte a avut măsura luată în februarie 2003, nu este lipsit de interes a vedea cui se adresează de fapt această măsură din perspectivă demografică, mai precis, din perspectiva dimensiunii acestei populații (femeile salariate) în ansamblul populației feminine de vârstă fertilă și a nivelului fertilității. Datele recensământului din martie 2002, cu un an deci înaintea intrării în vigoare a noii prevederi, ne oferă astfel de informații, dar nu trebuie omise schimbările rapide care au avut loc după recensământ. Numărul femeilor salariate de vârstă fertilă (15-49 ani) era la data recensământului de 2,3 milioane, reprezentând aproape 80% din populația feminină activă ocupată (femeile lucrătoare familiale în gospodărie proprie și cele pe cont propriu constituind componenta principală a diferenței). În raport cu întreaga populație feminină de vârstă fertilă (5,6 milioane), cele salariate reprezentau însă mai puțin de jumătate, adică 41%. Numărul mediu de copii născuți vii era de 1,27 la femeile salariate și de 1,65 pentru toate femeile în vârstă de 15 ani și peste. Ponderele femeilor fără copii era identică – 28%, dar cea a femeilor cu un singur copil diferea sensibil – 32% la femeile salariate față de 23% cât era valoarea medie generală. Și proporția femeilor care aveau mai mult de doi copii se diferenția net: 21% în ansamblul femeilor și numai 9% la femeile salariate. Nu trebuie însă omis faptul că femeile salariate care aveau 40-50 ani în 2002 (reprezentând o

treime din femeile salariate de vârstă fertilă) și-au format descendența, în totalitate sau în cea mai mare parte, înainte de 1990, în contextul politicii pronataliste forțate a vechiului regim și influența măsurii economice de care ne ocupăm nu ar putea fi decât ori nulă ori neînsemnată la aceste femei. Sintetizând, potențialele efecte pozitive ale măsurii de care ne ocupăm vizau, în 2002, doar 1,5 milioane de femei (cele salariate) din cele 4 milioane de femei în vârstă de 15-39 ani. O ultimă observație asupra fertilității femeilor salariate este indirectă și are drept sursă distribuția nașcuților după rang în anul 2002. Este vorba de ponderea nașcuților de rangul întâi: 63 % la femeile salariate și 45 % la celelalte femei care au adus pe lume copii în anul 2002. O pondere atât de mare a nașcuților de rangul 1 la femeile salariate ar trebui să constituie și expresia unei fertilități mai reduse a femeilor salariate. Concluzia care s-ar putea desprinde din această rapidă și sumară prezentare a numărului femeilor salariate și a fertilității lor ni se pare una logică: potențialele efecte pozitive ale

concediului și indemnizației de creștere a copilului ar trebui să vizeze femeile salariate în vârstă de până la 35 de ani și îndeosebi pe cele fără copii ori cu un singur copil. Rămâne de văzut dacă o astfel de ipoteză are suport în evoluțiile din anii 2003-2007.

Efectele măsurilor

Evoluția numărului de nașcuți ai femeilor salariate și ai celorlalte femei. Limitele cunoașterii

Efectele măsurilor luate în primele luni ale anului 2003 nu au întârziat să apară și numărul de nașcuți proveniți de la femei salariate a înregistrat o redresare în anii următori (tabelul 1).

Creșterea a fost moderată în anul 2003 și importantă în anii 2004 și 2005 – 10, respectiv 13 %. În mod surprinzător, semnificativa dinamică ascendentă din cei doi ani este urmată de o creștere net inferioară în anul

Tabelul 1. Schimbări anuale survenite în evoluția numărului de nașcuți proveniți de la femei salariate și de la celelalte femei în anii 2000-2007

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
A. Număr de nașcuți – în mii								
Din femei salariate	76,3	75,6	75,1	78,7	86,9	97,9	101,1	99,3
Din celelalte femei	158,2	144,7	135,5	133,7	129,4	123,1	118,4	115,4
Număr total de nașcuți	234,5	220,4	210,5	212,5	216,3	221,0	219,5	214,7
B. Scădere / creștere față de anul precedent – în mii								
Din femei salariate	–	–0,7	–0,6	3,7	8,1	11,0	3,2	–1,8
Din celelalte femei	–	–13,5	–9,3	–1,8	–4,3	–6,3	–4,8	–3,0
Număr total de nașcuți	–	–14,2	–9,8	1,9	3,8	4,8	–1,5	–4,8
C. Scădere / creștere față de anul precedent – în %								
Din femei salariate	–	–0,9	–0,7	4,9	10,3	1,7	3,3	–1,8
Din celelalte femei	–	–8,5	–6,4	–1,3	–3,2	–4,8	–3,9	–2,5
Număr total de nașcuți	–	–6,0	–4,5	0,9	1,8	2,2	–0,7	–2,2
D. Schimbare structurală								
Ponderea nașcuților femeilor salariate în ansamblul nașcuților – în %.	32,5	34,3	35,7	37,1	40,2	44,3	46,1	46,2

2006 – doar 3%, pentru ca în anul următor să consemnăm o întoarcere la scădere. Cu alte cuvinte, suntem în fața unei redresări de scurtă durată. Nu avem acum elemente care ne-ar putea explica mecanismul acestei schimbări surprinzătoare survenite după numai trei ani. Vom vedea dacă celelalte informații de care dispunem ne vor permite identificarea factorilor responsabili.

Nu surprinde faptul că la femeile nesalariate scăderea numărului de născuți a continuat după anul 2000. Vom face însă observația că intensitatea acesteia a fost inferioară creșterii de la femeile salariate în anii

2003-2005 și că această creștere a determinat o ușoară redresare a numărului total de născuți în cei trei ani, ceea ce nu trebuie neglijat ca importanță în evoluția natalității. O privire fie și rapidă asupra evoluției numărului de născuți și a ratei natalității în anii 2000-2007 – în figurile 1 și 2 – duce la o constatare clară: dacă nu ar fi intervenit moderata redresare a natalității la femeile salariate, numărul de născuți și-ar fi continuat mișcarea descendentă, iar rata natalității ar fi coborât la 8 (poate chiar 7) la mie, ceea ce ar fi amplificat considerabil dimensiunea scăderii naturale a populației și a declinului demografic.

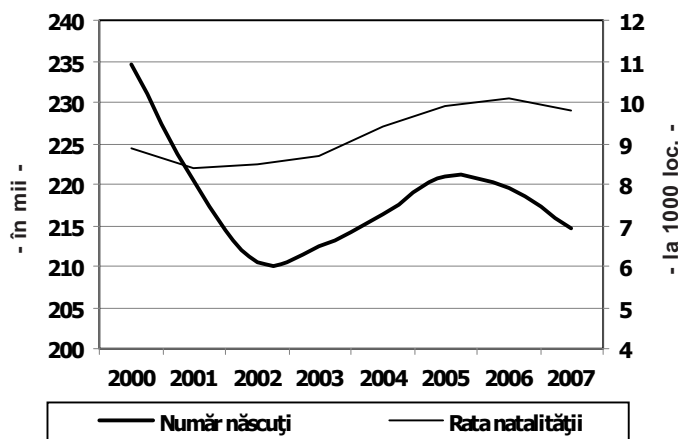

Figura 1. Evoluția numărului de născuți și a ratei natalității în anii 2000-2007

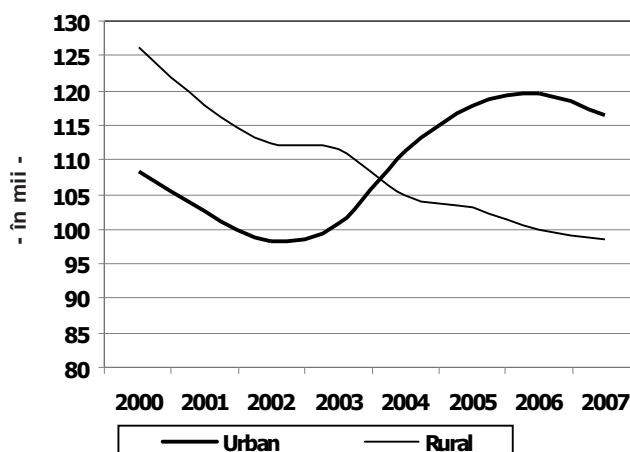

Figura 2. Evoluția numărului de născuți în mediul urban și în cel rural în anii 2000-2007

La nivelul ansamblului de femei salariate, creșterea cea mai importantă a avut loc în anul 2005, însemnând un plus de 11 mii de născuți față de anul precedent, ceea ce a reprezentat în valoare relativă un progres consistent – de aproape 13%. Dacă trendul ascendent din anii 2003-2005 nu poate surprinde, este dificil de explicat de ce creșterea cea mai importantă a avut loc în anul 2005, pentru ca în anul următor dinamica ascendentă să fie de peste trei ori mai mică, iar în anul 2007 să fie consemnată o scădere. Am putea avansa însă două ipoteze. Copiii născuți în anul 2003, primul an de redresare a natalității la femeile salariate, au împlinit vârsta de trei ani, cea de intrare la grădiniță,

în cursul anului 2006, anul în care s-a acutizat criza locurilor din grădinițe. Nu este exclus ca perspectiva negăsirii de locuri în grădinițe să fi influențat decizia femeilor (cuplurilor). Dintr-o altă perspectivă, este posibil ca deteriorarea standardului de viață al familiilor (cuplurilor) în care mama a beneficiat de concediu și indemnizația de creștere a copilului după trecerea celor doi ani de indemnizație generoasă și revenirea la alocația de stat de numai 24 de lei pe lună (în 2006) să fi redus interesul și caracterul stimulat al măsurii, prin diminuarea standardului de viață a familiei după venirea copilului (copiilor) (a se vedea Caseta 1).

Caseta 1

Deteriorarea venitului familiei prin apariția copilului

Iată un calcul simplu. Într-o familie fără copii în care cei doi soți sunt salariați și au un venit lunar net (total) de 2200 lei (soția – 1000, soțul – 1200), venitul mediu pe o persoană este de 1100 lei. La venirea primului copil și luarea concediului și indemnizației de creștere a copilului, venitul mediu pe o persoană devine $(1200 + 800) : 3 = 667$ lei, iar după trecerea celor doi ani acesta ajunge la $(2200 + 30) : 3 = 743$ lei. În felul acesta, venitul mediu pe o persoană devine mai mic cu 32% față de cel pe care îl avea cuplul înainte de a avea copil. Presa a semnalat cazuri în care mame aflate în concediu de creștere a copilului, în general, primul copil, și-au „planificat” un al doilea copil, pentru a beneficia de încă doi ani de concediu și indemnizație. Este ușor de estimat proporția deteriorării venitului mediu în astfel de situații.

Anul cu cea mai importantă creștere nu este același la nivelul mediilor: 2004 în urban și 2005 în rural (tabelul 2 și figura 3). Ar putea fi pus acest decalaj pe seama unei diferențe în rapiditatea circulației informației și cunoașterii noilor prevederi legislative în cele două medii?

Câteva observații nu lipsite de interes ni le oferă dinamica numărului de născuți ai femeilor salariate după rangul nașcutului. Atât în valoare absolută, cât și în valoare relativă, creșterea cea mai însemnată a fost în anul 2003, și în urban și în rural, la primul copil al mamei. Motivația a fost deci mai mare în rândul femeilor fără copii. În anul următor, tot la rangul 1 se constată o creștere mai semnificativă a numărului, în ambele medii, dar *intensitatea creșterii* – în % –

este ușor superioară la rangul 2, ceea ce este semn al dorinței mai mari de a avea al doilea copil. Tendința se conturează și mai clar în 2005, când născuții de rangul 2 au o dinamică net superioară celei de la rangul 1, atât ca număr, cât și – mai ales – ca dinamică relativă (de patru ori mai mare). În lipsa unei investigații care și-ar fi motivat pe deplin utilitatea, nu știm dacă această schimbare spectaculoasă a dinamicii între primul și cel de-al doilea copil s-a produs numai la femeile salariate care aveau deja un copil înainte de intrarea în vigoare a măsurii stimulative sau este vorba, cel puțin parțial, și de femeile care au avut primul copil în 2003. Faptul că în anul 2006 dinamica pozitivă a continuat numai la primul copil nu susține cea din urmă ipoteză.

Tabelul 2. Creșterea/scăderea anuală a numărului de nașcuți ai femeilor salariate din urban și rural, după rangul născutului, în anii 2003-2007

Anii	Ansamblul nașcuților	Nașcuți de rangul 1	Nașcuți de rangul 2	Nașcuți de rangul 3	Nașcuți de rangul 4 și peste
A. Urban și rural – creștere/scădere – număr nașcuți					
2003/2002	3684	2658	969	116	-59
2004/2003	8108	5071	2616	315	106
2005/2004	11025	3261	6311	1133	320
2006/2005	3223	3762	-316	-238	15
2007/2006	-1803	-3020	863	323	31
B. Urban – creștere/scădere – număr nașcuți					
2003/2002	2850	2272	611	-2	-31
2004/2003	7560	4682	2489	310	79
2005/2004	7311	2442	4145	559	165
2006/2005	2810	3183	-73	-216	-84
2007/2006	-1538	-2336	684	145	-31
C. Rural – creștere/scădere – număr nașcuți					
2003/2002	834	386	358	118	-28
2004/2003	548	389	127	5	27
2005/2004	3714	819	2166	574	155
2006/2005	413	579	-243	-22	99
2007/2006	-265	-684	179	178	62
D. Urban și rural – creștere/scădere – în %					
2003/2002	4,9	5,6	4,3	3,3	-3,1
2004/2003	10,3	10,1	11,2	8,7	5,7
2005/2004	12,7	5,9	24,3	28,8	16,4
2006/2005	3,3	6,5	-1,0	-4,7	0,7
2007/2006	-1,8	-4,9	2,7	6,7	1,4
E. Urban – creștere/scădere – în %					
2003/2002	5,3	6,4	4,1	-0,1	-3,0
2004/2003	13,4	12,5	15,9	15,0	7,8
2005/2004	11,4	5,8	22,8	23,5	15,1
2006/2005	3,9	7,1	-0,3	-7,4	-6,7
2007/2006	-2,1	-4,9	3,1	5,3	-2,6
F. Rural – creștere/scădere – în %					
2003/2002	3,9	3,2	4,9	8,2	-3,3
2004/2003	2,4	3,1	1,7	0,3	3,3
2005/2004	16,2	6,4	28,0	36,9	18,1
2006/2005	1,5	4,3	-2,5	-1,0	9,8
2007/2006	-1,0	-4,8	1,9	8,4	5,6

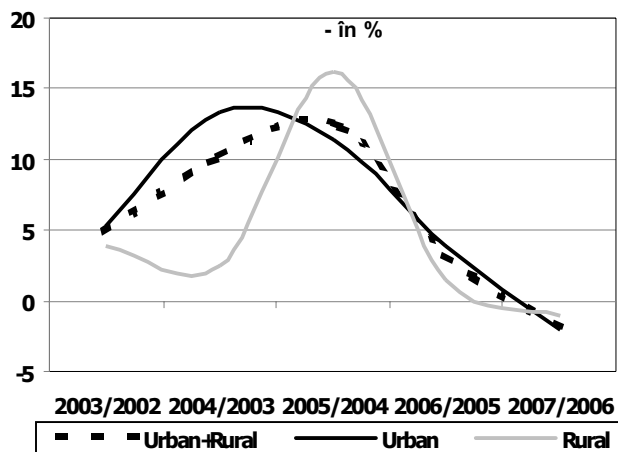

Figura 3. Dinamica anuală a numărului de nașcuți la femeile salariate, pe medii, 2003-2007

Două ultime remarci au motivația lor. Dinamica pozitivă din anii 2004 și 2005 poate fi sesizată și la nașcuții de rangul 3 și chiar mai mare. În fine, revenirea la declin în 2007 este determinată de scăderea nașcuților de rangul 1, scădere mai importantă decât continuarea creșterilor la rangurile 2 și 3, ceea ce indică fie o creștere a numărului femeilor salariate care renunță la copil, fie – mai probabil, o amânare a sarcinii și copilului.

Datele disponibile asupra schimbărilor survenite la nașcuții femeilor salariate după anul 2002, ca efect al introducerii concediului și indemnizației de creștere a copilului, se referă doar la număr și rang, ceea ce reduce considerabil aria cunoașterii schimbărilor. Distribuția acestor nașcuți și după alte caracteristici, cum ar fi nivelul de instruire, categoria socio-profesională, vârsta, starea civilă și etnia mamei ar fi oferit cu certitudine un plus consistent de cunoaștere. Lipsa acestor date poate fi însă suplinită, într-o anumită măsură, recurgând la analiza evoluțiilor din mediul urban.

Un substitut al cunoașterii schimbărilor survenite în natalitatea și fertilitatea femeilor salariate după alte caracteristici: numărul nașcuților, natalitatea și fertilitatea femeilor din mediul urban

La recensământul din martie 2002, cu un an înaintea intrării în vigoare a legislației asupra concediului și indemnizației de creștere a copilului, femeile salariate din mediul urban reprezentau aproape 80% din ansamblul femeilor salariate. Aceeași proporție o găsim și la femeile salariate de vârstă fertilă (15-49 ani) din mediul urban. Din păcate, datele anuale asupra forței de muncă pentru anii postcensitari, rezultate din ancheta AMIGO efectuată în gospodării nu ne oferă date asupra populației feminine salariate din urban și rural. Ne oferă însă distribuția salariaților pe medii. Pentru anul 2005, ponderea salariaților din mediul urban a fost de 75% și această pondere nu poate avea variații semnificative la bărbați și la femei. Cu alte cuvinte, datele asupra nașcuților proveniți de la femeile din mediul

urban în anii 2003-2007 ne pot oferi informații valoroase asupra schimbărilor survenite în natalitatea femeilor salariate, în general. Curbele din figura 4 asupra schimbărilor relative survenite în numărul de născuți ai femeilor din mediul urban și în cel al născuților proveniți de la femeile salariate în anii 2001-2007 au o bună coerență a dezvoltărilor și confirmă

logica abordării noastre. Ceea ce avem în plus, în felul acesta, este cunoașterea indirectă a schimbărilor care au avut loc în numărul și distribuția născuților femeilor salariate după vârstă și nivel de instruire, caracteristici extrem de importante. Situația din mediul rural poate constitui, în această abordare, un reper comparativ pentru femeile nesalariate.

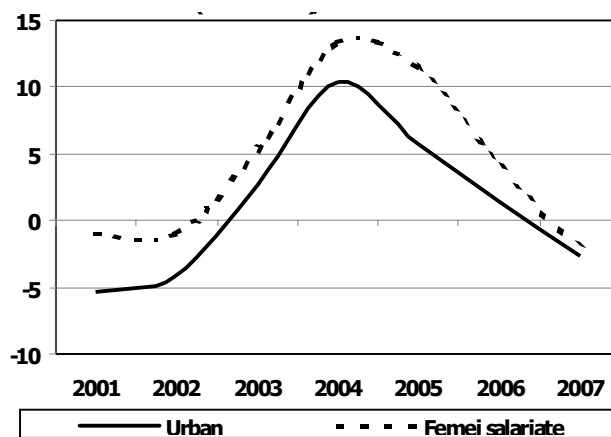

Figura 4. Schimbarea anuală a numărului de născuți la femeile din mediul urban și la cele salariate (urban+rural), în anii 2001-2007

Tabelul 3. Evoluția numărului de născuți și a ratei natalității în mediul urban și rural în anii 2000-2007

Anul	Număr născuți – în mii			Schimbare anuală în urban		Rata natalității – la 1000 loc. –	
	Total	Urban	Rural	În mii	În %	Urban	Rural
2000	234,5	108,3	126,3	...	...	8,9	12,3
2001	220,4	102,4	117,9	-5,8	-5,4	8,4	11,5
2002	210,5	98,2	112,3	-4,2	-4,1	8,5	11,0
2003	212,5	100,9	111,5	+2,7	+2,8	8,7	11,0
2004	216,3	111,3	104,9	+10,4	+10,3	9,4	10,7
2005	221,0	117,8	103,2	+6,4	+5,8	9,9	10,6
2006	219,5	119,5	100,0	+1,7	+1,4	10,1	10,3
2007	214,7	116,4	98,4	-3,1	-2,6	9,8	10,2

Datele din tabelul 3 și curbele din figura 4 relevă două schimbări semnificative survenite în dinamica numărului de născuți în cele două medii. Pe de o parte, stoparea declinului și redresarea natalității în mediul urban, schimbare care nu poate fi subestimată ca importanță, într-un context în care declinul a continuat în mediul rural (având un număr mic de femei salariate). Pe de altă parte, o

spectaculoasă schimbare a raportului dintre numărul de născuți în mediul urban și mediul rural, începând cu anul 2004. Dinamica diferită a numărului de născuți în cele două medii și schimbarea raportului au apropiat natalitatea din cele două medii. Din păcate, apropierea s-a făcut nu numai prin ascensiunea din mediul urban, ci și prin continuarea regresului în mediul rural (figura 5).

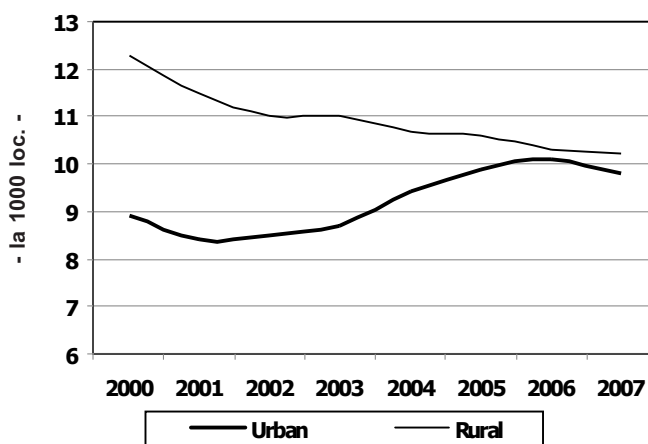

Figura 5. Evoluția ratei natalității în mediul urban și în cel rural în anii 2000-2007

Privită la nivel național, redresarea din mediul urban, mai importantă ca dimensiune decât reculul din rural, a stopat tendința descendentă a numărului de născuți și a ratei natalității, ducând chiar la o ușoară redresare, ceea ce este remarcabil.

La ce vârste ale mamei au avut loc creșterile cele mai mari ale născuților în anii 2003-2006 și ce schimbări au produs aceste dinamici în structura născuților pe vârste? Iată răspunsul la aceste întrebări în tabelul 4.

Fertilitatea românească (ca și nupțialitatea) a fost dintotdeauna una timpurie (*early pattern*), specifică spațiului est-european, particularizată prin proporția deosebit de mare a născuților aduși pe lume la vârste tinere ale femeii și îndeosebi în intervalul 20-25 ani. Schimbările profunde pe care le-a cunoscut societatea românească după 1989 și-au pus amprenta și pe comportamentul demo-

grafic al femeii, al cuplului. În distribuția născuților după vârsta mamei s-au declanșat modificări importante încă din a doua parte a anilor 1990, modelul tradițional menționat fiind în erodare rapidă și constantă. „Motorul” schimbării s-a situat în mediul urban și începând din anul 2001 născuții de la femeile în vârstă de 25-29 ani sunt mai numeroși decât cei aduși pe lume la 20-24 ani. În mod firesc, această nouă structură a fost amplificată de redresarea moderată a natalității la femeile salariate, aflate în proporție net preponderentă în urban. Și în 2003 și în 2004, în acest context al creșterii numărului de născuți în urban, dimensiunea dinamicii ascendente a născuților de la femeile în vârstă de 25-29 ani domină net, în valoare absolută (secțiunea B din tabel). Procesul de schimbare structurală este însă mai complex, se extinde și la vârstele de după 29 de ani, astfel că în anii 2005 și 2006 (și chiar în

Tabelul 4. Structura nașcuților din mediul urban după grupa de vârstă a mamei în anul 2002, schimbările survenite în anii 2003-2006 și aceeași structură în anul 2006

Grupa de vârstă a mamei								
	Ansamblul nașcuților	15-19 ani	20-24 ani	25-29 ani	30-34 ani	35-39 ani	40-44 ani	45-49 ani
A. Structura din anul 2002								
	100,0	8,7	20,8	36,5	24,0	9,1	0,9	0,1
B. Dinamica anuală 2003-2006 – număr nașcuți								
2003 / 2002	+2742	+544	-1466	+2669	-742	+1754	-15	-2
2004 / 2003	+10385	+1164	+396	+3862	+2777	+2091	+91	+4
2005 / 2004	+6467	+57	-1276	+2671	+3519	+1407	+96	-7
2006 / 2005	+1691	+176	-1317	+267	+1917	+719	-77	+6
C. Dinamica anuală 2003-2006 – în %								
2003 / 2002	+2,8	+6,5	-5,1	+7,8	-3,5	+35,9	-1,5	-3,2
2004 / 2003	+10,3	+13,0	+1,5	+10,5	+13,6	+31,5	+9,3	+6,7
2005 / 2004	+5,8	+0,6	-4,7	+6,6	+15,2	+16,1	+9,0	-10,9
2006 / 2005	+1,4	+1,7	-5,0	+0,6	+7,2	+7,1	-6,6	+10,5
D. Structura din anul 2006								
	100,0	8,2	20,2	35,9	25,4	9,2	1,1	0,1

2007) ascensiunea cea mai ridicată a numărului de nașcuți se deplasează la grupa de vârstă următoare – 30-34 ani (figura 6). Ceea ce ne oferă aceste cifre de dinamică absolută sunt schimbări anuale survenite la numărul de nașcuți din grupele de vârstă de la care provin cei mai mulți nașcuți. În tabelul 4 găsim însă și o informație referitoare la *intensitatea* creșterii numărului de nașcuți pe grupe de vârstă și o nouă fațetă poate fi evidențiată. De fapt, în valoare relativă, creșterea anuală cea mai importantă nu o găsim nici la 25-29 și nici la 30-34 ani, ci la grupa de vârstă 35-39 ani (secțiunea C a tabelului). Aici s-a instalat tendința cea mai ridicată de ascensiune a numărului de nașcuți (urmată de cea de la femeile de 30-34 ani). Cu alte cuvinte, la aceste femei se află efectele stimulativе – comparative – cele mai însemnate ale măsurii economice pe care o analizăm. Noua fizionomie a structurii nașcuților după vârsta mamei în 2006, comparată cu cea din

2002 (secțiunile A și D), ilustrează aceste particularități de dinamică relativă: scădere consistentă a ponderii nașcuților proveniți de la femei de 20-24 ani, creștere moderată la 25-29 și 30-34 ani și aproape o dublare a proporției nașcuților aduși pe lume de femeile în vârstă de 35-39 ani.

Avem un instrument și mai relevant de investigare a schimbărilor produse în anii 2003-2007 la nivelul vârstei femeilor care au avut copii în acești ani – indicatori ai fertilității populației feminine. Determinarea ratelor de fertilitate pe vârste și a ratei fertilității totale în cele două medii în anii 2000-2007 aduce un plus consistent de cunoaștere a schimbărilor care au avut loc după 2002, eliminând efectele potențial perturbatoare ale numărului și structurii pe vârste ale populației feminine de vârstă fertilă.

Chiar dacă numărul de nașcuți din mediul urban l-a depășit pe cel din rural, începând cu anul 2004, iar rata natalității în cele două

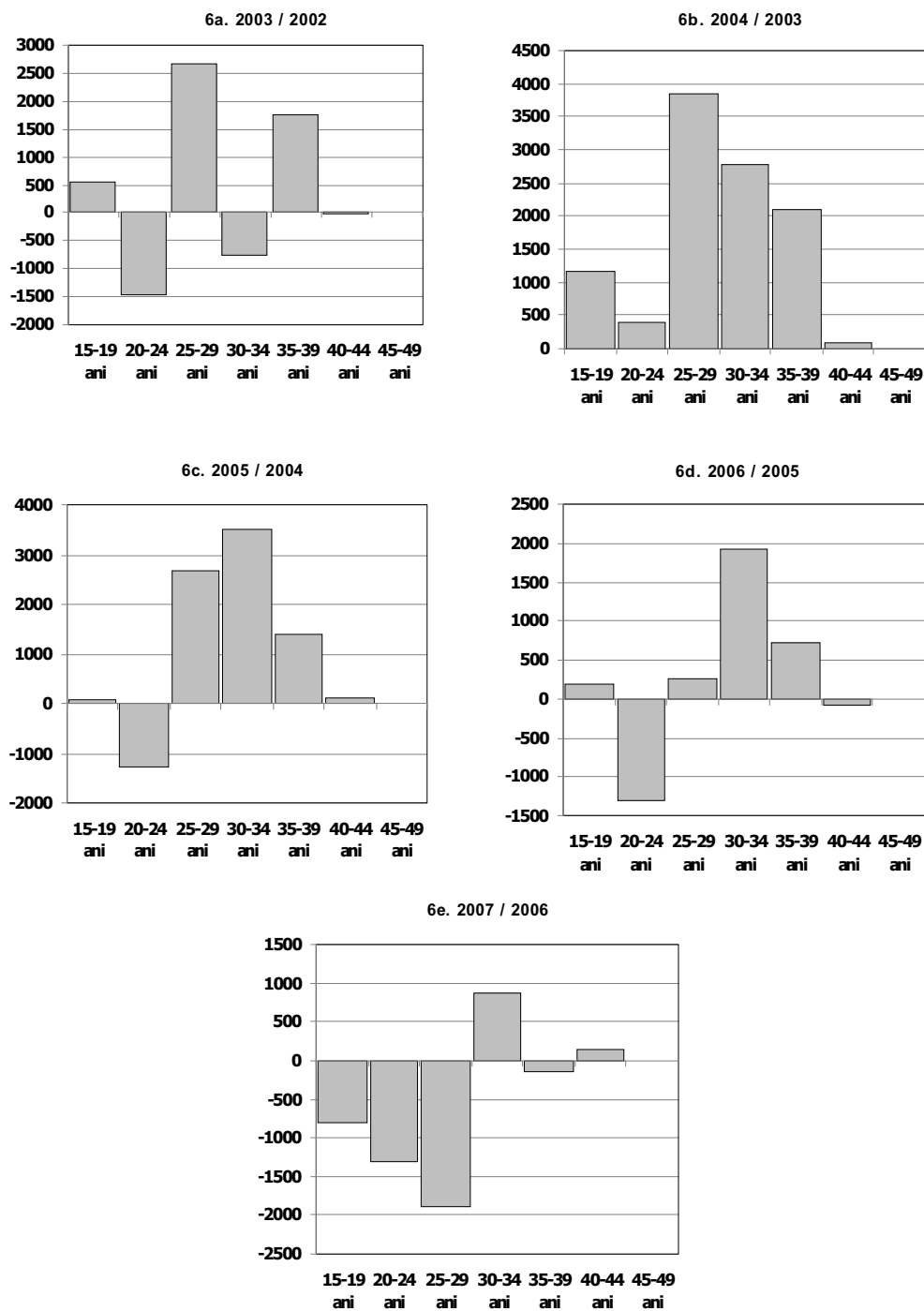

Figura 6. Dinamica anuală a numărului de nașcuți pe grupe de vârstă în mediul urban, 2003-2007

medii a ajuns la valori aproape identice în 2006-2007 (figurile 2 și 5), fertilitatea femeilor din mediile urban și rural continuă să aibă particularități sensibile, ceea ce credem că este valabil – în bună măsură, și pentru fertilitatea femeilor salariate și a celorlalte femei. Interesul nostru este îndreptat spre fertilitatea din mediul urban, în intenția de a cunoaște, fie și estimativ, și alte fațete ale schimbărilor survenite la femeile salariate.

Redresarea fertilității la femeile din mediul urban a diminuat considerabil decalajul dintre valorile celui mai important și sintetic indicator al fertilității și reproducerii populației în cele două medii – *rata fertilității totale* (RFT) (figura 7a). RFT era în anul 2002 de 1,61 copii la o femeie în urban și de 0,98 copii la o femeie în rural. Redresarea fertilității în urban a dus la o creștere a RFT nu lipsită de nivel și importanță, în contextul general al unei fertilități scăzute în România, valoarea din 2006 ajungând la 1,18 copii la o femeie (1,51 în mediul rural). În secundar, vom menționa că fertilitatea la rangul 1 este mai mare în urban decât în mediul rural începând cu anul 2005 (figura 7b). Dacă fertilitatea din urban își va continua mișcarea descendentă din anul 2007, ceea ce este foarte probabil, decalajul dintre valoarea RFT în

cele două medii va rezulta din intensitatea reculului în cele două medii. Mișcarea de apropiere sensibilă a ratei natalității în cele două medii (figura 5) în condițiile conservării unei diferențe importante dintre fertilitatea din acestea se explică prin ponderea mai mare a femeilor de vârstă fertilă în mediul urban, rezultat al caracterului selectiv al migrației rural > urban.

Între fertilitatea femeilor din cele două medii există nu numai o diferență de nivel, ci și de structură pe vârste a fertilității, expresie a unei determinări socio-economice având particularități sensibile în cele două medii. Curbele din figura 8 relevă un proces bine lansat de tranziție a modelului fertilității urbane spre modelul *tardiv, specific populațiilor europene dezvoltate*. Valorile cele mai ridicate ale ratelor de fertilitate pe vârste le întâlnim în grupa de vârstă 20-24 ani în mediul rural și în grupa cincinală următoare în cel urban. În plus, o privire comparativă asupra curbilor din 2002 și 2006 nu evidențiază, încă, decât un început incipient de schimbare structurală în rural, în timp ce în cel urban creșterea fertilității din anii 2003-2006 este însoțită și de consolidarea noului model al fertilității urbane, prin dinamica ascendentă diferențială a ratelor de fertilitate.

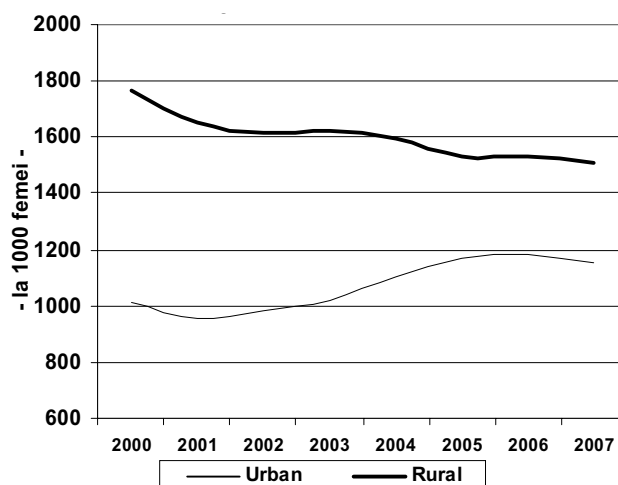

Figura 7a. Rata fertilității totale la femeile din urban și rural în anii 2000-2007

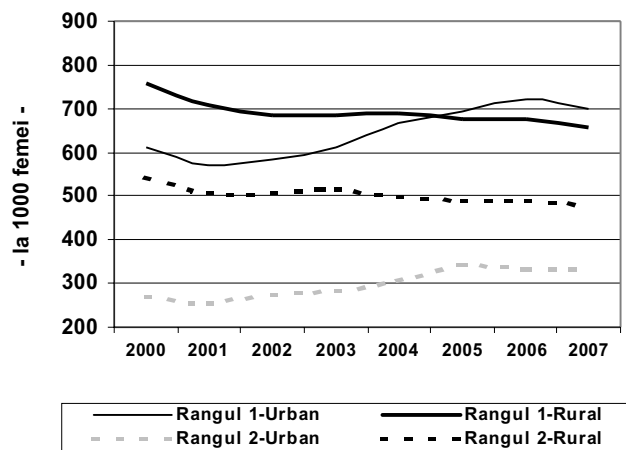

Figura 7b. Fertilitatea la rangurile 1 și 2 la femeile din urban și rural în anii 2000-2007

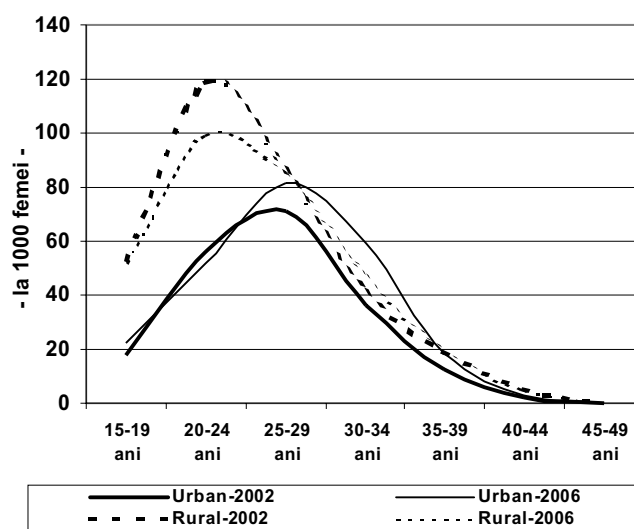

Figura 8. Fertilitatea pe grupe de vârstă la femeile din urban și rural în anii 2002 și 2006

Adevărata semnificație a creșterii numărului de nașcuți pe vârste, examinată în secțiunea anterioară, și relevantă mai ales în secțiunea C a tabelului 4, își află însă adevăratele valențe în dinamica ratelor de fertilitate pe vârste (tabelul 5). Aici nu întâlnim influența perturbatoare a dimensiunii și structurii pe vârste a populației feminine de vârstă fertilă.

Fertilitatea cea mai ridicată rămâne cea de la grupa de vârstă 25-29 ani, rata crescând însă de la 71,2 în 2002 la 81,4 la mie în 2006. Paralel, scade semnificativ rata fertilității la 20-24 ani și crește – spectaculos – cea de la 30-34 ani (cu două treimi) și – consistent – cea de la 35-39 ani. La aceste observații ne duce examinarea sumară a ratelor

Tabelul 5. Date asupra fertilității feminine pe vârste în mediul urban în anii 2002-2007

	15-19 ani	20-24 ani	25-29 ani	30-34 ani	35-39 ani	40-44 ani	45-49 ani	Rata fertilității totale
A. Rate de fertilitate – la 1000 femei								
2002	18,1	56,0	71,2	36,4	12,7	2,1	0,1	983
2003	18,8	54,5	73,8	40,3	14,3	2,2	0,1	1019
2004	20,4	55,7	77,66	47,4	16,88	2,5	0,1	1103
2005	20,7	53,7	82,0	55,7	18,4	2,8	0,1	1168
2006	22,3	51,5	81,4	59,2	18,8	2,8	0,1	1181
2007	22,5	48,2	78,9	59,7	18,2	3,2	0,1	1155
B. Schimbări anuale – în %								
2003/2002	3,9	-2,7	3,6	10,7	12,4	5,4	-4,4	+3,7
2004/2003	8,6	2,1	5,2	17,8	18,0	13,6	5,5	+8,2
2005/2004	1,8	-3,5	5,6	17,5	9,4	14,5	-6,8	+5,9
2006/2005	7,6	-4,1	-0,7	6,2	2,0	-1,7	15,5	+1,1
2007/2006	0,8	-6,5	-3,1	0,9	-2,8	15,6	-0,6	-2,2
C. Structura fertilității pe grupe de vârstă – în %								
Urban								
2002	9,2	28,5	36,2	18,5	6,5	1,1	0,1	100,0
2006	9,4	21,8	34,5	25,1	8,0	1,2	0,1	100,0
Rural								
2002	16,4	36,8	26,6	12,7	5,9	1,5	0,1	100,0
2006	16,9	32,4	27,6	15,2	6,3	1,6	0,1	100,0

și dinamicii lor din secțiunea A – tabelul 5. Imaginea corectă a schimbărilor survenite în fertilitatea feminină urbană pe vârste ne este dată însă de creșterile comparative din secțiunea B a tabelului: cele mai importante creșteri le găsim la 35-39 ani în 2003 și 2004, și la 30-34 ani în 2005-2006. Am putea afirma că introducerea măsurii a stimulat mai întâi – în 2003-2004 – femeile care aveau o vârstă fertilă destul de avansată – 35-39 ani, și la care amânarea nașterii ar fi mărit riscul apariției unor probleme de sănătate (pentru mamă, dar și pentru copil), pentru ca în anii 2005-2006 fertilitatea să crească mai însemnat la femeile de 30-34 ani. Adăugând rangul copilului născut, vom constata că la cele din prima grupă de vârstă, creșterea fertilității la rangul 2 (anul 2006 comparativ cu anul 2002)

este foarte apropiată de creșterea de la rangul 1 (76 și 86%), ceea ce înseamnă că a fost stimulată în măsură considerabilă și aducerea pe lume a celui de-al doilea copil. La femeile mai tinere – cele de 30-34 ani – nu regăsim o astfel de caracteristică, un decalaj considerabil de creștere a fertilității putând fi remarcat la cele două ranguri: 91% la rangul 1 și 57% la cel de-al doilea. Este de admis că în contextul rapidului proces de modernizare structurală a fertilității românești, o parte dintre femeile de 30-34 ani care au avut primul copil în anii 2003-2006 să-l aibă și pe cel de-al doilea, la o vârstă mai ridicată. Nu este lipsit de interes a observa că vârsta medie a mamei la nașterea copilului a crescut în mediul urban cu aproape un an într-un interval de numai patru ani (2002 = 26,6 ani; 2006 = 27,7 ani).

Dinamica diferită a fertilității pe vârste în cele două medii după anul 2002 a modificat structura întregii fertilități (secțiunea C a tabelului 5): diminuare a ponderii fertilității până la vârsta de 30 de ani și ascensiune a proporției fertilității la 30-39 ani. Mișcările din rural indică o anumită convergență, dar în stadiu minor.

Unde a avut loc creșterea fertilității urbane după anul 2002 din perspectiva rangului născu-

tului? La cei de rangul 1 și 2 (tabelul 6), adică la femeile salariate fără copii și a celor cu un singur copil. Este probabil ca în primul caz măsurile stimulative să fi schimbat decizii de a nu avea copii în decizii de a avea un copil, ori decizii de a amâna venirea primului copil. În cel de-al doilea caz, mai probabilă este ipoteza schimbării deciziei de a avea doar un copil.

Tabelul 6. Date asupra fertilității feminine după rangul născutului în mediul urban în anii 2002-2007

	Rangul 1	Rangul 2	Rangul 3	Rangul 4+
A. Rate de fertilitate – la 1000 femei				
2002	117,2	54,2	13,1	12,1
2003	121,9	56,8	13,2	12,0
2004	133,2	60,9	13,7	12,8
2005	138,8	67,9	14,5	12,4
2006	144,4	66,6	13,6	11,5
2007	139,4	66,8	13,6	11,2
B. Structura fertilității pe ranguri – în %				
Urban				
2002	59,6	27,6	6,7	6,1
2006	61,1	28,2	5,8	4,9
Rural				
2002	42,6	31,4	11,8	14,2
2006	44,4	32,0	11,9	12,1

Ratele de fertilitate la născuții de rangul 1 și 2 au crescut în aceeași proporție în perioada 2003-2006 – cu aproape 25%, ceea ce confirmă constatarea deja făcută, dar argumentată aici cu un indicator mai rafinat și mai semnificativ: stimulentele economice au determinat un număr moderat de femei fără copii să aibă primul copil și un număr de femei care aveau un copil să-l aibă pe al doilea. În ambele cazuri, schimbările au avut loc, preponderent, la femeile de 30-39 ani. Nu sunt schimbări semnificative la fertilitatea de la rangurile 3 și peste, ceea ce era de așteptat. Noua structură a fertilității pe ranguri ale născutului (secțiunea B a tabelului 6) este conformă cu dinamica din secțiunea A. Compararea structurilor din cele două medii atestă

fertilitatea de rangul 2 mai mare în rural. Curbele din figurile 9 și 10 ne oferă un plus de informație și de cunoaștere a particularităților fertilității la rangurile 1 și 2 la nivelul vârstelor. Pe de o parte, ratele de fertilitate sunt superioare la ambele ranguri în rural, diferența fiind însă considerabil mai mare la rangul 2, expresie a unui *planning familial* orientat ferm spre predominanța un singur copil în mediul urban (chiar dacă ascensiunea fertilității de la rangul 2 a fost în anul 2005 sensibil mai mare la rangul 2 (figura 11)). Pe de altă parte, modelul structural pe vârste al fertilității este net diferit în cele două medii, iar această diferență s-a accentuat vizibil, la ambele ranguri, în anii de redresare a fertilității urbane.

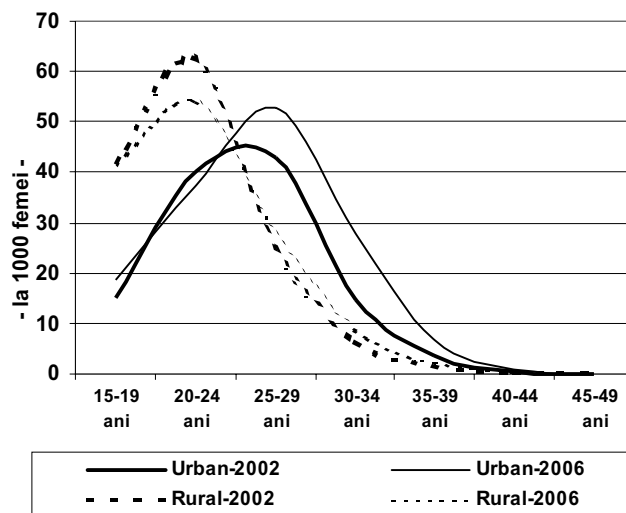

Figura 9. Fertilitatea la rangul 1 la femeile din urban și rural în anii 2002 și 2006

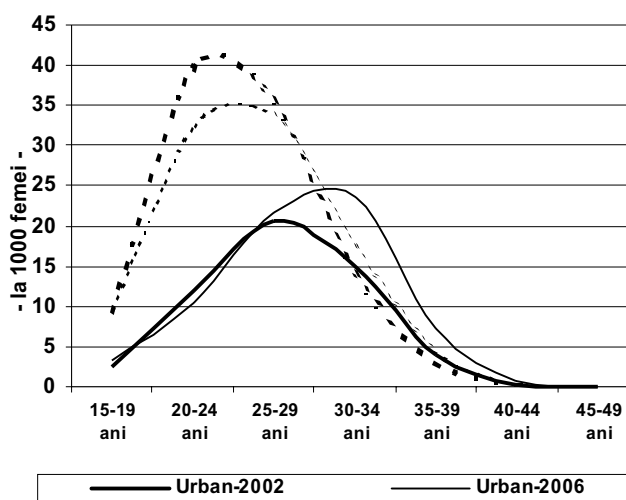

Figura 10. Fertilitatea la rangul 2 la femeile din urban și rural în anii 2002 și 2006

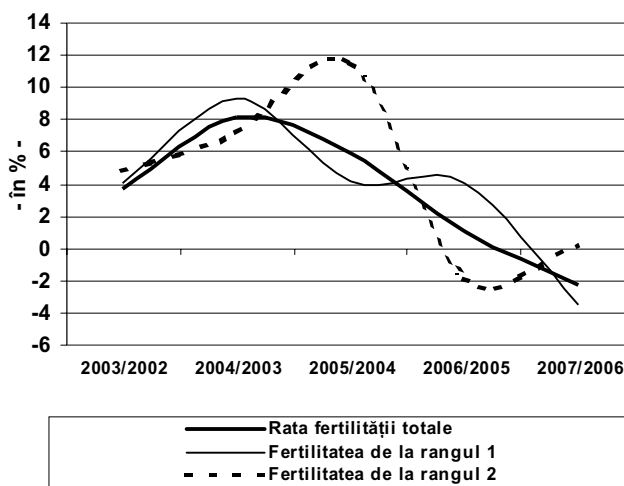

Figura 11. Creșterea/scăderea anuală a fertilității totale și a celei de la rangurile 1 și 2 în mediul urban, 2003-2007

Nu în întregime surprinzătoare, dar cu fațete semnificative de inedit și de mare relevanță asupra reacției femeilor la măsuri economice stimulative care vizează comportamentul reproductiv, sunt schimbările care au avut loc în dinamica numărului de născuți după nivelul de instruire a mamei (tabelul 7). Analiza schimbărilor survenite se referă la femeile din mediul urban și translația automată a concluziilor la femeile salariate impune prudență. Credem însă că prin caracteristicile schimbărilor survenite și prin amploarea acestora la femeile cele mai instruite, schimbările sunt relevante și pentru femeile salariate.

Femeile cele mai stimulate de măsura adoptată în 2003 au fost cele cu gradul cel mai ridicat de instruire – studii postliceale și superioare. O privire asupra ponderii femeilor fără copii și a celor cu un singur copil, ca și asupra numărului mediu de copii la o femeie, la cele mai importante vârste fertile, la recensământul din martie 2002, deci în anul premergător introducerii și apariției efectelor măsurii luate în primăvara anului 2003, oferă argumente solide pentru afirmația de mai sus.

Mai mult de jumătate din femeile în vârstă de 25-39 ani cu studii postliceale și superioare nu aveau copii și 36% aveau un copil. Cu alte cuvinte, doar 13% dintre aceste femei aveau mai mult de un copil. Situația este radical diferită la femeile cu studii primare și gimnaziale, unde aproape jumătate aveau cel puțin doi copii. Potențialul de creștere a numărului de născuți era incomparabil mai mare la femeile cu nivelul cel mai ridicat de instruire și măsura stimulative a concretizat, ce-i drept moderat, acest potențial. Ceea ce nu știm este dacă a existat o diferență la nivelul componentei determinate a măsurii: concediul sau nivelul indemnizației. Este foarte probabil ca femeile salariate cu studii postliceale și superioare care au luat decizia de a avea copii după anul 2002 să fi avut un venit net mai mare decât nivelul indemnizației și componenta decisivă a fost concediul de 24 de luni. La femeile salariate cu studii primare și gimnaziale este foarte probabil să fi contat și concediul și nivelul indemnizației, în multe cazuri superioară venitului net lunar.

Tabelul 7. Creșterea/scăderea anuală a numărului de nașcuți după rang și nivelul de instruire a mamei în mediul urban în anii 2003-2007

Nivel de instruire	Ansamblul născuților	Rangul 1	Rangul 2	Rangul 3	Rangul 4+	Structura născuților după nivelul de instruire a mamei în anii 2002 și 2007	
						Urban	Urban+ rural
2003/2002						2002	
Total	2725	2011	751	-24	-13	100,0	100,0
Primar + gimnazial	-434	-248	-101	-39	-46	28,2	45,5
Profesional+ liceal	-109	-48	83	-55	-89	46,7	38,1
Postliceal+ superior	3035	2207	742	57	29	21,2	11,6
Alte situații	233	100	27	13	93	3,9	4,8
2004/2003							
Total	10433	6963	2546	381	543		
Primar + gimnazial	2125	1176	689	46	214		
Profesional+ liceal	3220	2175	737	194	114		
Postliceal+ superior	3431	2417	971	45	-2		
Alte situații	1657	1195	149	96	217		
2005/2004							
Total	6432	2646	3554	410	-178		
Primar + gimnazial	186	-247	423	169	-159		
Profesional+ liceal	726	-902	1687	14	-73		
Postliceal+ superior	3317	1733	1352	180	52		
Alte situații	2203	2062	92	47	2		
2006/2005							
Total	1697	2775	-398	-343	-337		
Primar + gimnazial	-2091	-901	-721	-240	-229		
Profesional+ liceal	311	975	-574	-22	-68		
Postliceal+ superior	3551	2754	819	-14	-8		
Alte situații	-74	-53	78	-67	-32		

2007/2006						2007	
Total	-3110	-3051	107	-6	-160	100,0	100,0
Primar+ gimnazial	-1204	-711	-286	-122	-85	22,6	38,0
Profesional+ liceal	-3884	-2893	-799	-90	-102	39,7	36,0
Postliceal+ superior	1720	386	1153	159	22	30,8	19,2
Alte situații	258	167	39	47	5	6,9	6,8

Tabelul 8. Ponderea (%) femeilor fără copii, a celor cu un copil și numărul mediu de copii la o femeie. Mediul urban, recensământul din martie 2002

Vârsta mamei	Fără copii		Cu 1 copil		Număr mediu de copii la o femeie	
	Primar+ gimnazial	Postliceal+ superior	Primar+ gimnazial	Postliceal+ superior	Primar+ gimnazial	Postliceal+ superior
20-24 ani	44,9	90,6	34,7	8,7	0,8	0,1
25-29 ani	21,2	70,4	33,5	25,3	1,4	0,3
30-34 ani	12,1	41,8	23,5	42,9	2,0	0,8
35-39 ani	9,2	24,8	14,6	45,0	2,5	1,1
20-39 ani	22,7	57,9	27,6	30,9		
25-39 ani	14,8	51,1	25,0	35,5		

Toate informațiile disponibile relevă o concluzie clară : măsura concediului și indemnizației de creștere a copilului a avut efect major la femeile cele mai instruite. Creșterea numărului de născuți la aceste femei a avut loc în toți anii 2003-2007 – figura 12c, în timp ce la femeile salariate cu studii liceale și inferioare acestora creșterea poate fi observată numai în anul 2004 (figurile 12a și 12b) (creșterile minimale din 2005 nu au semnificație). Această particularitate evidentă ridică două întrebări nu lipsite de interes : de ce nu continuat mișcarea ascendentă și în anii următori și, pe de altă parte, de ce nu s-a înregistrat o creștere în 2003. Faptul că trendul ascendent nu a continuat și în anii 2005-2007 ar putea fi pus pe seama faptului că aceste femei aveau deja în anii respectivi mai mult de un copil, cunoșteau dificultățile de creștere a

copiilor și efectul stimulat al măsurii nu a mai acționat. La cea de-a doua întrebare este greu de dat răspuns. Putem însă avansa o ipoteză : cunoașterea și difuziunea informației asupra măsurii respective a fost mai lentă.

Un ultim aspect asupra căruia ne vom opri este cel al schimbărilor survenite în evoluția numărului de născuți după starea civilă și nivelul de instruire a mamei. Este o fațetă cu schimbări și semnificații remarcabile. Analiza acestor date și concluziile care se degajă amplifică regretul neefectuării unei investigații științifice, în 2005-2006, în rândul femeilor beneficiare ale concediului și indemnizației de creștere a copilului. Am fi cunoscut, cu siguranță, mult mai mult decât ne oferă datele statistice disponibile, provenite din prelucrările standard ale Institutului Național de Statistică.

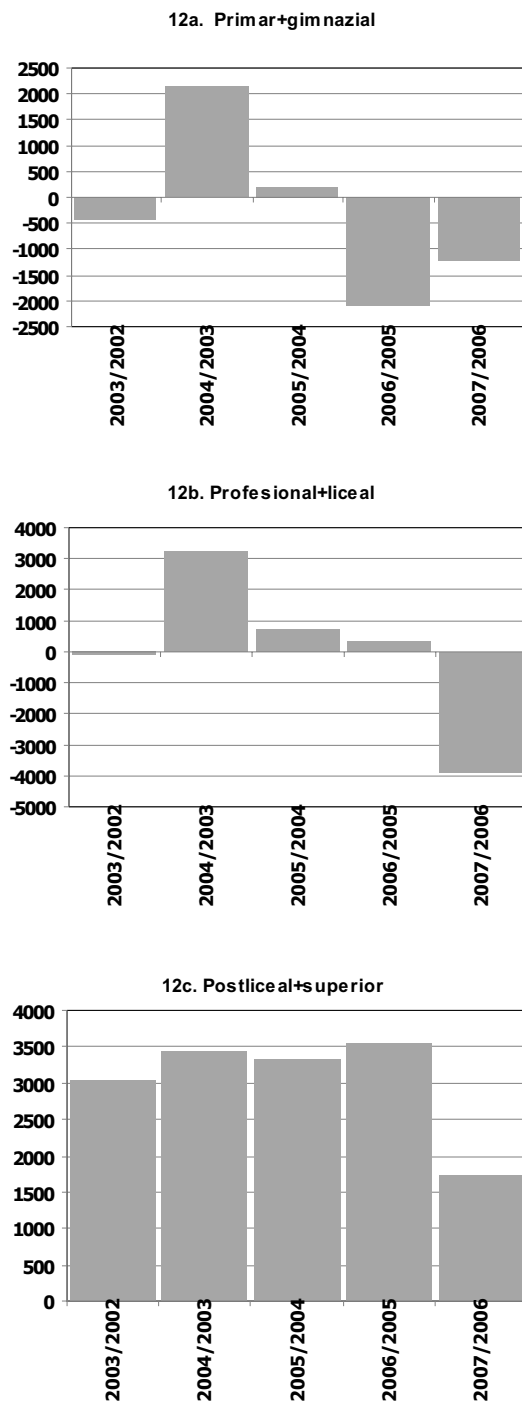

Figura 12. Creșterea/scăderea anuală a numărului de născuți după nivelul de instruire a mamei, 2003-2007

Nu surprinde faptul că trei sferturi dintre născuții femeilor din mediul urban provin de la femei căsătorite și că tot la aceste femei s-au înregistrat creșterile cele mai consistente ale *numărului de născuți* în anii 2003-2007 la principalele grupe de vârstă (figura 13a). Dacă vom analiza însă *intensitatea* creșterilor (în procente), vom observa că, în realitate, cele mai importante creșteri nu au avut loc la aceste femei, ci la cele necăsătorite și divorțate (figura 13b). Cu alte cuvinte, aceste din urmă femei au fost mai sensibile la avantajele concediului și indemnizației de creștere a copilului, iar această sensibilitate a fost direct proporțională cu vârsta (scăderea de la grupa de vârstă 20-24 ani este rezultatul remodelării structurale a fertilității românești după mijlocul anilor 1990, problemă abordată mai sus). Cum am putea explica această diferențiere

netă? O ipoteză ar fi un venit mediu mai mic al femeilor necăsătorite și divorțate în raport cu cele căsătorite, cuantumul însemnat al indemnizației contribuind la decizia de a avea un copil. Altfel spus, exista un număr de femei necăsătorite și divorțate care își doreau copil (preponderent, primul și, probabil, unicul copil), dar venitul pe care îl aveau era o piedică în concretizarea dorinței, iar noua indemnizație (ca și concediul de 24 de luni) a favorizat decizia. În favoarea acestei ipoteze pledează și faptul că decizia de a avea copil a fost rapid luată, creșterile cele mai însemnate ale numărului de născuți având loc în anii 2003 (20-30%) și 2004 (peste 50%!) (figura 14). Nu știm, din păcate, câte din aceste femei trăiau în uniune consensuală, dar este de admis că proporția este ridicată (în contextul general de expansiune a acestui tip de conviețuire).

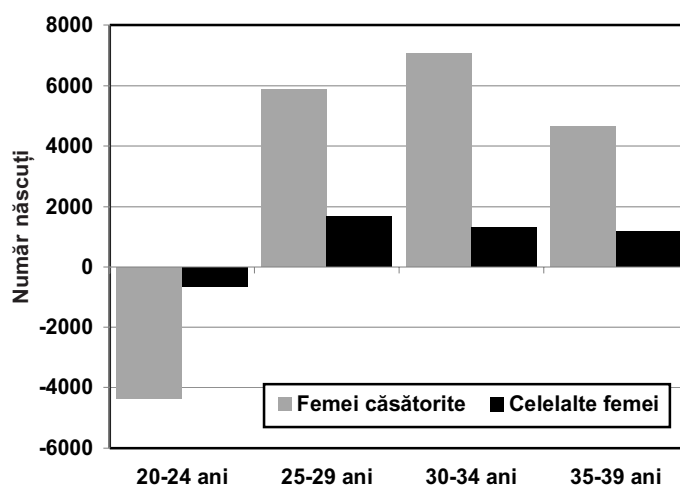

Figura 13a. Creșterea/scăderea numărului de născuți proveniți de la femei căsătorite și de la celelalte femei, la principalele grupe de vârstă ale mamei, în mediul urban, în anii 2003-2007 față de anul 2002

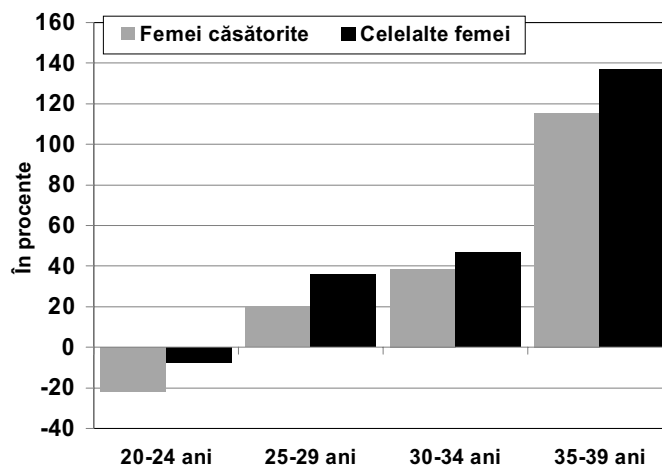

Figura 13b. Creșterea/scăderea relativă a numărului de născuți proveniți de la femei căsătorite și de la celelalte femei, la principalele grupe de vârstă ale mamei, în mediul urban, în anii 2003-2007 față de anul 2002

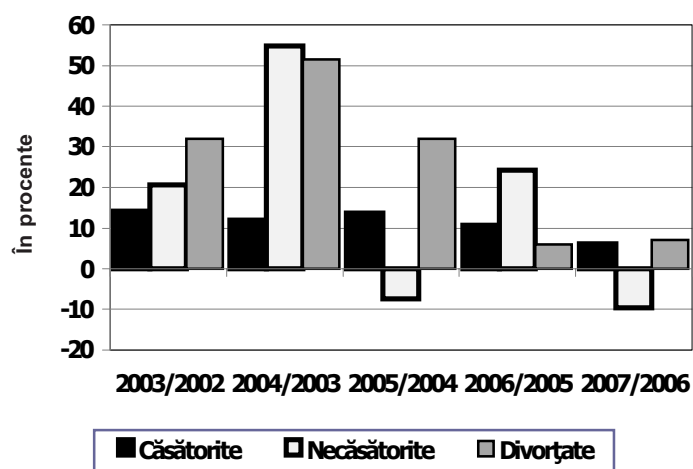

Figura 14. Creșterea/scăderea anuală relativă a numărului de născuți la femeile căsătorite și la cele necăsătorite și divorțate, în mediul urban, 2003-2007

Vom încheia examinarea efectelor introducerii concediului și indemnizației de creștere a copilului cu un ultim aspect, cel al particularităților creșterilor din anii 2003-2007 după starea civilă a mamei și nivelul de educație. Și aici, schimbările survenite la femeile din urban se doresc a fi și expresia schimbărilor care s-au produs la femeile salariate. Constatarea pe care ne-o relevă evoluțiile numărului de născuți după nivelul de instruire a mamei, această variabilă determinantă majoră a fertilității feminine în toate teoriile și modelele, este spectaculoasă: la nivelul întregii perioade 2003-2007 numărul de născuți a crescut în mediul urban numai la femeile cu studii postliceale și superioare, în timp ce la femeile cu studii primare și gimnaziale s-a consemnat un recul al numărului de născuți la toate cele trei stări civile ale femeilor. În plus, creșterile comparative cele mai

mari au avut loc la femeile cu studii postliceale și superioare necăsătorite și divorțate – 100% și 200% (figura 15). Ce concluzie am putea reține? Stimulentul economic a avut efectele cele mai însemnate, ca dinamică relativă, la femeile salariate cu nivel superior de instruire, iar în rândul acestora la femeile necăsătorite și divorțate, în special. Este de admis că aceste femei aveau, în medie, venituri mai mari decât cele cu studii primare și gimnaziale și atunci ipoteza noastră referitoare la potențialul efect benefic al cuantumului alocației în raport cu venitul mediu al femeilor necăsătorite și divorțate se complică. Nu o putem însă elimina, în absența informațiilor adecvate. Rolul factorilor psihologici în decizia individuală a femeii necăsătorite ori divorțate pare a fi mult mai important decât apare din examinarea sumară a datelor și evoluțiilor.

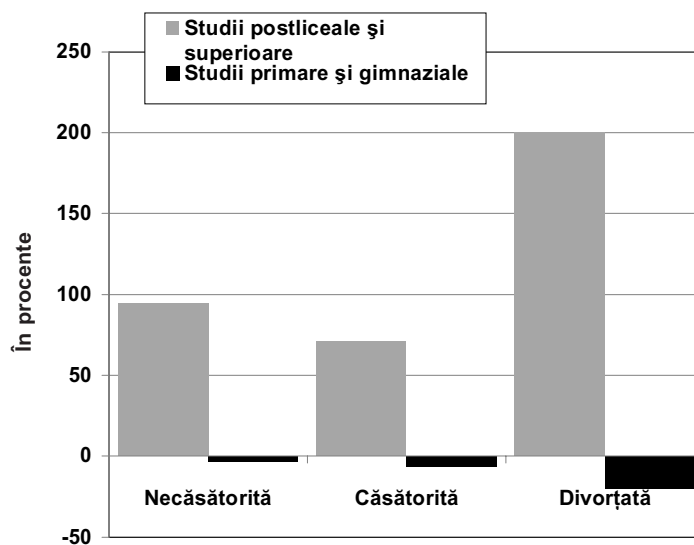

Figura 15. Creșterea/scăderea anuală relativă a numărului de născuți după starea civilă și nivelul de instruire a mamei, în mediul urban, în anii 2003-2007 față de anul 2002

În fine, creșterea numărului de născuți la femeile salariate ar putea fi privită și din alte două perspective, diferite ca semnificație și implicații. Pe de o parte, la veniturile mai mari ale femeilor salariate ar trebui să avem

drept corespondent o calitate superioară a copiilor, ca sumă a tuturor componentelor care reprezintă expresia acestei calități: resursele orientate spre alimentație, asistență medicală, educație, îmbrăcăminte, calitatea

locuinței, petrecerea timpului liber. Dintr-o altă perspectivă, avem însă o altă fațetă a implicațiilor: comparativ, creșterile au fost net superioare la femeile necăsătorite și divorțate. Mediul familial nu este, în acest context, la fel de favorabil creșterii copilului, în raport cu situația de la femeile căsătorite.

Remarci finale

Introducerea concediului și a indemnizației de creștere a copilului în primăvara anului 2003 a avut efecte benefice asupra natalității în România. Chiar dacă suntem în fața unei creșteri modeste și plasate doar în mediul urban, prin ea a fost stopat reculul în care se afla fenomenul la nivel național. Faptul că această creștere a avut loc aproape în întregime la femeile salariate din mediul urban și îndeosebi la cele cu studii postliceale și superioare, este de natură să aibă drept rezultat – am mai spus-o – copii de o calitate mai bună. În plus, acești copii sunt copii doriți de femeie/cuplu.

Măsura luată în 2003 este prima măsură semnificativă de stimulare economică a natalității luată într-un context de acces neîngrădit la toate mijloacele de planificare familială. Urmărirea efectelor acestei măsuri ar fi meritat o investigație științifică care, cu certitudine, ne-ar fi oferit informații și concluzii remarcabile pentru înțelegerea mecanismelor determinante ale deciziei femeii fără copii de a avea primul copil și ale femeii care avea unul sau doi copii de a-l avea pe următorul. Am fi putut ști de ce efectele au fost atât de diferențiate în funcție de nivelul de educație al femeii, după cum am fi putut cunoaște diferențierea efectelor în funcție de venitul femeii/al cuplului, numărul de copii în viață al femeii/cuplului, starea civilă, etnia și religia femeii, metodele și mijloacele de planificare familială, condițiile de locuit, intențiile de a mai avea sau nu copii și alte informații valoroase. Din păcate, o astfel de investigație nu a fost efectuată (chiar dacă o propunere a fost agreată de cei care au conceput și aplicat măsura și un mic chestionar le-a fost transmis). Investigația ne-ar fi arătat și de ce

efectul stimulat al măsurii s-a epuizat în doar câțiva ani. Ar fi fost diferită evoluția dacă nivelul indemnizației ar fi reprezentat 85% din venitul lunar al femeii salariate, dar nu mai puțin de 800 lei? Răspunsul ar fi fost, cu certitudine, unul afirmativ.

La capătul acestei analize a efectelor generoasei măsuri de stimulare a natalității femeilor salariate, ne putem pune o întrebare firească: cum s-ar putea explica caracterul doar temporar al efectelor acestei măsuri? Aria necunoscutului este mare, dar pot fi avansate ipoteze. Factorii și mecanismele determinante ale fertilității sunt extrem de complexe și schimbările dramatice prin care a trecut societatea românească în anii tranziției economice și sociale au amplificat această complexitate. Profunde schimbări s-au produs în atitudinea individului, a tinerelor cupluri în ceea ce privește căsătoria, familia, exigențele activității profesionale și dificultățile concilierii (compatibilizării) acestei activități cu viața privată (a se vedea și Caseta 2), la femeia-mamă îndeosebi, schimbarea poziției copilului în ierarhia priorităților și preferințelor tânărului cuplu, explozia consumului (cu fațetele sale pozitive, dar și dăunătoare), creșterea impresionantă a numărului de tineri – și îndeosebi a numărului de femei tinere – care urmează instituții de învățământ superior, programele de planificare familială (informația și accesul la contracepție și întreruperea sarcinii), ca și alți factori proprii celei de-a doua tranziții demografice au contribuit și contribuie la remodelarea radicală a comportamentului reproductiv al individului.

În acest context atât de complex și aflat în schimbare continuă, într-o societate încă neașezată și traversată de multiple fracturi, ne putem întreba dacă numai măsuri stimulative pur economice ar mai putea constitui un mijloc de redresare consistentă a natalității (fertilității feminine). Avem dubii, dacă privim și la ce se întâmplă în unele țări europene dezvoltate, cu un standard de viață net superior celui din România și unde nu lipsesc diverse forme de asistență financiară adresate copilului și mamei/familiei cu copii (a se vedea și Caseta 3). Dacă lucrurile stau

Caseta 2

România și Fondul Social European

Situația demografică din țările UE este bine cunoscută la Comisia Europeană și preocupările de a găsi soluții la implicațiile economice ale accentuării procesului de îmbătrânire demografică în toate țările UE și instalării treptate a declinului demografic au cunoscut o amploare deosebită în ultimii 4-5 ani, fiind de actualitate imediată. În luna noiembrie a acestui an, Comisia va organiza „Al 2-lea Forum Demografic European – O societate mai bună pentru familii și persoane vârstnice”. Participarea va fi impresionantă: reprezentanți guvernamentali, membri ai Parlamentului European, membri ai Comitetului de Protecție Socială și ai Grupului de Experți în Probleme Demografice, specialiști din lumea academică, reprezentanți ai ONG, parteneri sociali. Este de așteptat ca această reuniune să examineze ultimele evoluții demografice din țările UE și implicațiile economice ale acestora, politicile familiale, dar și căile de adaptare a politicilor economice, sociale și familiale la provocările schimbărilor demografice. De altfel, Comisia a și elaborat unele instrumente care vizează indirect demograficul, natalitatea în particular, prin Fondurile Structurale și în special prin Fondul Social European (FSE). Acest fond (de 75 de miliarde de euro în perioada 2007-2013) face parte din categoria instrumentelor financiare destinate realizării obiectivelor Politicii de Coeziune a UE (al cărei buget este de aproape 350 de miliarde de euro pentru aceeași perioadă) – reducerea disparităților economice, sociale și regionale. Ceea ce urmărește FSE este – printre altele – asigurarea unei armonii (unui echilibru) între participarea la activitatea economică, familie și viață privată, ceea ce înseamnă de fapt ameliorarea bunăstării familiei. Una dintre componente este sprijinirea accesului la serviciile de îngrijire a copilului. Dacă vom examina fondurile accesate și cheltuite de unele țări pentru ameliorarea infrastructurii de îngrijire a copilului (situația din mai 2008) vom constata o situație aparent surprinzătoare. Iată aceste sume (în milioane de euro): Estonia – 24; Letonia – 29,9; Polonia – 40,4; Bulgaria – 42,8; Slovacia – 60; Republica Cehă – 62,6; Ungaria – 76,6 (European Commission. 2008. Partnerships for more family-friendly living and working conditions).

România? ZERO euro! Ce ne-a împiedicat să avem acces la aceste fonduri și să le cheltuim pentru atât de numeroasele nevoi ale copiilor și părinților lor?

asa, nu ar trebui să surprindă efectele temporare ale măsurii luate în anul 2003. Criza locurilor în grădinițe apărută și acutizată în București și în alte orașe mari odată cu împlinirea vârstei de trei ani de „excedentul” de copii născuți după anul 2002 și îndeosebi după anul 2003 a demonstrat cu elocvență lipsa de competență și de viziune prospectivă a autorităților responsabile cu această problemă. Este foarte probabil ca siguranța găsirii unui loc în grădiniță să fi amplificat creșterea numărului de născuți la femeile salariate și

să fi prelungit această creștere și după anul 2006. Pe de altă parte, femeile/cuplurile care au fost stimulate să aibă copii în 2003-2007 au realizat că după trecerea celor 24 de luni de indemnizație generoasă, venitul mediu pe membru de familie se reduce drastic, femeia-mamă revenind la un salariu care – pentru multe dintre ele – este mai mic sau similar cu nivelul indemnizației, iar alocația lunară pentru copilul adus pe lume este de numai 30-40 de lei (a se vedea Caseta 1). Astfel de „experiențe” nu au scăpat neobservate femeilor/

Caseta 3

Poate fi demograficul inert la criza financiară internațională ?

Factorii și mecanismele determinante ale fertilității se află, în țările europene (ca și în țările dezvoltate din alte regiuni), în realități tipice societății capitaliste. S-ar putea, în cazul României, moștenitoare a consecințelor agresive și brutalei politici pronataliste promovate de vechiul regim, să persiste încă și semne de atitudini și mentalități formate în vechiul regim. Dar nu la tineri. Factorii și mecanismele fertilității sunt o emanație a realităților economice, sociale, culturale, politice și de altă natură proprii fiecărei țări. Nu trebuie însă să uităm că o parte consistentă din aceste realități sunt similare, constituind caracteristici definitorii ale societății capitaliste. În plus, globalizarea este un proces compus din întrepătrunderea și combinarea factorilor economici (comerț, investiții străine, fluxul capitalurilor), tehnologici, socio-culturali, politici și demografici (migrația, îndeosebi).

Criza financiară care a lovit SUA și unele state europene, criză aflată încă în desfășurare și imprevizibilă în dezvoltări, nu poate rămâne fără consecințe asupra viitorului a ceea ce numim *welfare-state*, capitalism, în general, și asupra American-style capitalism, în particular. Sunt voci autorizate care susțin că „Nothing will be like it was before” și că „The world as we know it is going down”. Poate constitui demograficul – familia și fertilitatea în contextul acestui studiu – o variabilă absolut exogenă la această criză ? Ar fi o situație aflată în contradicție cu tot ceea ce știm despre factorii și mecanismele tranziției demografice, în general, și tranziției fertilității, în particular. Este suficient de menționat efectele asupra locuințelor și economiilor populației, panica, frica și prudența față de viitor, neîncrederea în funcționarea instituțiilor statului și întreaga suită de consecințe de natură psihologică. Este foarte probabil ca recente dezvoltări teoretice incipiente ale teoriei **cele de-a treia tranziții demografice**, bazate îndeosebi pe instalarea declinului demografic în spațiul central și est-european, dar și pe timida (deocamdată) extindere în spațiul vest-european, să găsească în componentele și efectele crizei noi argumente și repere. Rămâne de văzut prin ce determinanți se vor concretiza influențele și dimensiunea acestora, ca și particularitățile de difuzare în spațiul nord-american și, îndeosebi, în cel european.

cuplurilor și eventuala dorință de a avea copil a fost anulată ori amânată.

Reluarea declinului numărului de născuți în mediul urban ar putea înrăutăți și mai mult situația demografică generală a țării, prin majorarea dimensiunii scăderii naturale a populației și accentuarea deteriorării în timp a întregii construcții demografice, cu urmări dramatice după anii 2025-2030, așa cum arată toate prognozele naționale și internaționale asupra populației României în acest secol. Guvernul pare să fi înțeles gra-

vitatea situației și să fi realizat nevoia elaborării – fie și în ceasul al 12-lea, unei strategii naționale în domeniul populației. Rămâne de văzut dacă există voință politică autentică, competență, responsabilitate și consecvență. Întreprinderea este mult mai dificilă decât apare la o examinare sumară a ansamblului problemelor și fațetelor, iar contextul politic a fost și rămâne advers unei astfel de întreprinderi care trebuie să întrunească consensul clasei politice, al societății civile, al școlii și bisericii și – nu în ultimul rând – al populației.

Addendum (octombrie 2008)

Două evenimente survenite după predarea articolului la redacția SR au o semnificație bine corelată cu substanța materialului nostru și credem că unele aprecieri și comentarii se impun.

I. În Mesajul președintelui României rostit în fața Camerelor Reunite ale Parlamentului României la 24 septembrie a.c. starea demografică a țării este tratată în mod privilegiat, redresarea acesteia fiind apreciată drept unul din cele trei „... obiective strategice de natură structurală, calitative, a căror atingere presupune perioade mari de acțiune coerentă”. (alături de situația mediului rural și adoptarea monedei euro în anul 2014). Referințe precise se fac la implicațiile pe termen lung ale declinului demografic și deteriorării structurii pe vârste, din perspectiva accentuării procesului de îmbătrânire demografică și implicațiilor acesteia asupra raportului de dependență economică. Soluțiile la actuala stare demografică a României și la perspectivele care se întrevăd trebuie adoptate rapid, ele implicând „... o mare capacitate de planificare strategică, deoarece, în politicile demografice se intersectează ansamblul politicilor publice”. Redresarea natalității apare ca deziderat major. Da, așa stau lucrurile. Numai că deteriorarea gravă a demograficului și nevoia intervenției erau vizibile încă de acum aproape 15 ani. Nu s-a întreprins nimic de anvergură, coerent, de mare perspectivă.

Nu este abordată problema migrației externe. Să ne amintim că migrația masivă pentru muncă a fost încurajată prin toate mijloacele (din rațiuni evidente). Tot ce a însemnat un imens avantaj economic (și nu numai) pentru populație și țară, s-ar putea dovedi a fi un teribil bumerang. Dezvoltările viitoare ale migrației românilor sunt imprevizibile astăzi, dar pot ascunde un incredibil potențial distructiv din perspectiva depopulării țării (corelat cu probabila „permeabilizare” a politicilor de imigrație ale țărilor dezvoltate pe măsura previzibilei instalări a scăderii populației și în aceste țări).

Și o ultimă observație. În proiectul Strategiei de Securitate Națională a României, starea demografică a țării apărea într-o dublă referință: ca pericol și ca situație care impune soluții. În cea dintâi referință, din capitolul I, „... tendințele negative persistente în plan demografic și migrația masivă...” erau incluse în categoria vulnerabilităților și disfuncționalităților care pot amplifica riscurile și amenințările la adresa securității naționale. Cea de-a doua referință era inclusă în capitolul II – „Un viitor sigur și prosper pentru români: căile construcției”, în contextul condiționării interne și externe a îndeplinirii obiectivelor strategiei de securitate națională și al căilor de promovare a valorilor și intereselor, unde se menționa nevoia adoptării de „... măsuri efective pentru stoparea declinului demografic al României”. În varianta aprobată de CSAT în aprilie 2006 a Strategiei (www.presidency.ro), cea de-a doua referință nu mai apare. Nu mai sunt necesare măsuri pentru stoparea declinului demografic, inclus în categoria vulnerabilităților și disfuncționalităților care pot amplifica riscurile și amenințările la adresa securității naționale?

II. Camera Deputaților (ca for decizional în acest caz) a votat în aceste zile „legea mamelor”, act legislativ care modifică prevederile ordonanței privind susținerea familiei pentru creșterea copilului. Este vorba de măsura de ale cărei efecte ne ocupăm în acest articol, concediul și indemnizația de creștere a copilului. Ceea ce se propune este schimbarea cuantumului indemnizației lunare – de la 600 de lei (la care se adaugă alocația de stat pentru copii în valoare de 200 lei), în formula actuală a ordonanței, la 85% din media veniturilor realizate de mamă în ultimele 12 luni dinaintea concediului de creștere a copilului, dar nu mai puțin de 600 de lei (la care ar urma să se adauge alocația de stat pentru copii – prestație universală). A fost nevoie să treacă aproape șase ani pentru a corecta o măsură strâmbă de la început. Dacă această măsură era luată în 2003, credem că am fi asistat la o creștere mai consistentă a numărului de născuți. Pe de altă parte, o altă măsură destinată sprijinirii

Caseta 4**Incompetența și atitudinea populistă**

Unul din deputații care au inițiat noua „lege a mamei” a declarat, în ziua aprobării legii de către Camera Deputaților, că prin noua prevedere a legii numărul născuților va crește cu UN MILION până în anul 2055. Simplificând lucrurile, o creștere de un milion a numărului de născuți până în anul 2050 ar însemna o creștere anuală medie de peste 20 de mii de născuți pe an. În perioada 2003-2007, în condițiile actualei indemnizații de creștere a copilului, numărul de născuți a crescut la femeile salariate cu 24 de mii (în cinci ani). Numai că, în aceeași perioadă, la femeile nesalariate numărul născuților a scăzut cu 20 de mii. Cu alte cuvinte, creșterea reală a numărului total de născuți în cei cinci ani a fost de numai 4200 (nu cu mult peste 800 pe an). Cum se va ajunge la o creștere medie anuală de peste 20 de mii, cât a „prognostic” deputatul? În expunerea de motive la modificarea OUG nr. 148/2005 privind susținerea familiei în vederea creșterii copilului se apreciază că noul nivel al indemnizației este o măsură „...punctuală și probabil insuficientă, dar necesară”. Efectele stimulative ale actualului quantum al indemnizației s-au epuizat în anul 2006, numărul de născuți proveniți de la femei salariate reducându-se în anul 2007 cu 1800. Altfel spus, ar urma ca această formidabilă creștere de 1 milion să provină de la femeile salariate care – potrivit noilor prevederi – vor primi o indemnizație mai mare decât cea actuală, femeile cu venituri mari și foarte mari. Câte sunt acestea, în ansamblul femeilor salariate? Ne-o spune Ministrul Muncii: „Din 1.900.000 de femei ce contribuie la bugetul asigurărilor sociale, doar 20% au venituri peste salariul mediu”. Și atunci, de unde o creștere de 1 milion a numărului de născuți? Avem în față un exemplu tipic de incompetență și atitudine populistă (în apropierea alegerilor).

mamei/familiei cu copii a fost adoptată de Senat (cameră decizională) la începutul lunii octombrie a.c. Este vorba de acordarea de avantaje fiscale societăților comerciale care au cel puțin 200 de angajați și care își înființează grădinițe de copii. Ambele măsuri nu pot fi decât salutate. Dacă avem îndoieli asupra efectelor primei măsuri (a se vedea și Caseta

4), combinarea prevederilor ei cu înființarea rapidă și semnificativă ca număr de grădinițe ale societăților comerciale ar putea reprezenta un stimulent nou pentru tinerele cupluri. În ambele cazuri, avem însă în față măsuri adoptate conjunctural, nereprezentând componente ale unei strategii pe termen lung, coerente și monitorizate în aplicare și efecte.